

„PASTATŲ KONSTRUKTORIAUS IR STATYBININKO ŽINYNO“ KALBA

Lina Rutkienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas llk@vgtu.lt

Lietuvos statybos inžinierių sąjungos narių kolektyvo leidinio „*Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinynas*“ (Kaunas: Naujasis lankas, 2009. 1517 p.) recenzija. Recenzijoje nagrinėjama *Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinyno* (2009) kalba: įvardijamos ir nagrinėjamos leksikos, sintaksės ir stiliaus klaidos, kadangi šių kalbos lygmenų klaidų leidinyje pasitaiko dažniausiai. Atidžiau pažvelgti į šį žinyną paskatino 2010 m. atlikta VGTU Statybos fakulteto studentų ir statybos sektoriaus darbuotojų apklausa, kurios rezultatai parodė, kad *Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinynas* yra vienas populiariausių leidinių tiek tarp Statybos fakulteto studentų, tiek tarp statybos sektoriaus darbuotojų. Šia recenzija siekiama atkreipti kalbos redaktorių ir mokslo teksto autorių dėmesį į būtinybę nenukrypti nuo kodifikacijos: taisyklinga kalba parašyta mokslo literatūra padeda pedagogams atsakyti mokymo iš klaidų praktikos ir prisideda prie norminės, sklandžios vartotojų kalbos įgūdžių formavimo.

Reikšminiai žodžiai: kodifikacija, semantizmai, stilius, terminai, vertalai.

doi:10.3846/cpe.2011.11

Įvadas

Postmodernioje visuomenėje, kurioje svarbiausiu vertės kriterijumi dažnai tampa vartotojų poreikių tenkinimas, kalbai, kartu ir jos tvarkytojams tenka nemaži išbandymai. Mokslinių straipsnių ir knygų redaktoriams dažnai tenka įrodinėti autoriams, kad būtent viešojo rašytinė kalba turi būti autoritetas sakytinei kalbai, kad rašytiniuose tekstuose terminai ir kiti kalbos vienetai turi atitikti kodifikaciją, kad negalima pataikauti skaitytojams, kurie yra įpratę vartoti nenorminius kalbos variantus.

Šioje recenzijoje bus apžvelgiama, kaip statybos specialistams skirta *Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinyno* (2009) kalba atitinka kodifikaciją. Kadangi leidinį sudaro 1517 puslapių, straipsnyje bus aptariamos tik tendencingos klaidos. Atidžiau pažvelgti būtent į *Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinyną*

paskatino 2010 m. atlikta VGTU Statybos fakulteto studentų ir statybos sektoriaus darbuotojų apklausa (plačiau žr. Rutkienė 2010: 93). Apklausos būdu buvo tirta statybos terminų vartoseną, analizuotas respondentų santykis su normine kalba. Atsakymai į klausimus, susijusius su poreikiu vartoti taisyklingus terminus, parodė, kad daugiausia respondentai su norminiais terminais susipažįsta nesąmoningai, skaitydami mokslo ar publicistinę literatūrą. Apklausos dalyviai teigė, kad dažniausiai jie naudoja būtent statybininkų žinyne, ypač *Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinynu* (toliau – *Žinynu*). Taigi kokios kalbos iš jo mokosi skaitytojai?

Pirmiausia abejonių kelia pats leidinio pavadinimas: *pastatų konstruktorius ir statybininkas* pavadinime išskirti kaip atskiri klasifikacijos

nariai, vienodos apimties, bet skirtingo turinio sąvokos. Tokia klasifikacija, be abejo, dažna šnekamojoje kalboje, kurioje *statybininkas* neretai suvokiamas kaip žmogus, dirbantis objekte. Tačiau mokslo kalboje taip susiaurinti žodžio *statybininkas* reikšmės nederėtų. DLKŽ *statybininkas* apibrėžiamas kaip „statybos darbuotojas; statybos specialistas“ (DLKŽ 1993: 731). Taigi *pastatų konstruktorius* taip pat yra statybos specialistas, arba, kitaip tariant, *statybininkas*. 2004 m. ši knyga buvo išleista *Statybos inžinieriaus žinyno* pavadinimu.

Skaitant *Žinyną* pastebimos akivaizdžios kalbos redaktorių (autorių?) pastangos nenukrypti nuo kodifikacijos, dauguma terminų sutampa su *Statybos terminų žodyne* (2002) pateiktais terminais, iš viso nepastebėta jokių prielinksnių vartojimo klaidų. Vis dėlto taisytinų dalykų dar liko: neteiktini terminai, semantizmai, vertalai, nepriimtini padalyvio vartosenos atvejai, nepaisymas linksnių valdymo normų menkina šio žinyno vertę.

Neteiktini terminai

K. Župerkos teigimu, mokslo kalbos „dalykinį tikslumą lemia terminų ir šiaip vienareikšmių, tiesioginės reikšmės žodžių vartojimas“ (Župerka 2001: 81). Taigi tokių šnekamojoje kalboje paplitusių ir kabutėse rašomų (taip suteikiant perkeltinę reikšmę) terminų, kaip „ašarynas“ (1365), „plaukiojančios grindys“ (399), vartojimo *Žinyne* negalima pateisinti autorių noru būti suprastiems skaitytojų. *Statybos terminų žodyne* atitinkamai teikiami terminai *laštakėlis* (STŽ 2002: 304), nors vartosenoje įsitvirtinęs *laštakis*, ir *plūdriosios grindys* (STŽ 2002: 178).

Kita vertus, reikia nepamiršti ekonomijos dėsnio, kuris ypač aktualus mokslo kalbai. K. Gaivenio teigimu, „mokslo kalbos tekstuose sudėtiniai terminai dažnai trumpinami eliptiniu (leksiniu) būdu“ (2002: 43). Tad turėtų būti neautomobilių stovėjimo aikštelė (1366), o tiesiog *automobilių aikštelė*. Aprašomuoju būdu apibrėžtą sąvoką *Traidės for-*

mos rėmas (46) reikėtų keisti *tėjinis rėmas*, juo labiau kad kituose *Žinyno* straipsniuose ir vartojamas šis būdvardis, pvz.:

Šiuo atveju elementas skaičiuojamas kaip tėjinis (481).

Tarp terminų pasitaiko ir taisytinų svetimybių bei hibridų: *mūrlotis* (390, 398) (=mūrtašis), *plastmasė* (=plastikas) (306), *pusfabrikačiai* (=pusgaminiai) (289), *šarnyras* (=lankstas) (755), *šarnyrinis* (=lankstinis) (204, 213).

Priesagos *-imas* vediniai paprastai vartojami įvairiems veiksams pavadinti. Tad veiksmų pavadinimai netinka konkrečioms sąvokoms ar reiškiniams įvardyti: *išraiškų, formulių ir apibūdinių* (=apibrėžčių) *sąrašas* (11), *įtempių pasikeitimai* (=pokyčiai) (501), *vandenvalsio įrengimai* (=įrenginiai) (1110), *žymėjimai* (=žymenys) (751).

Skaitiniai ypatybių rodikliai *Žinyne* kartais painiojami su pačiomis ypatybėmis: apskaičiuojamas karstinės įgriuvos kritinio spindulio didumas (=dydis) (189), medienos drėgnumas (=drėgnis) – 12 % (431), skaičiuotiniai stipris ir atsparumas (=atsparis) (106).

Pastebima ir kitokių terminų darybos klaidų: *giluminis* (=gelminis) *tankinimas* (133, 132, 135), *kreivalinijinė* (=kreivoji) *diagrama* (477), *lenkiškossios* (=lenkų) *gelžbetoninių konstrukcijų projektavimo normos* (651). Keistinas sudėtinio termino rūšinis dėmuo, reiškiamas padalyvio konstrukcija: *betonostipris glemžiant* (=betono glemžimo stipris, glemžiamasis betono stipris) (561), *stiprumas gniuždant* (=gniuždymo stipris, gniuždomasis stipris) (188, 397), *tempimo stipris lenkiant* (=lenkiamasis tempimo stipris) (373).

Skaitytojus klaidina, kai ta pati sąvoka pavadinama įvairuojančiais terminais. Tame pačiame puslapyje vartojamas ir *profilis*, ir *profiluotis* (450), *kanalo sienutė*, ir *kanalo sienelė* (507). Šiuo atveju matyti, kad kalbos redaktoriams tiesiog pritrūko atidumo.

Semantizmai ir vertalai

Žinyne galima aptikti nemažai semantizmų ir vertalų. Štai pluoštelis jų:

apipavidalinti:

Atsiranda galimybė *g r a ž i a i j a s* (patalpas) *a p i p a v i d a l i n t i* (=atlikti jų *apdailą*) (341);
aprašyti:

<...> technologinių veiksmų įtaką joms galima *a p r a š y t i* (=reikšti) tokia žinoma priklausomybe (529);

aptarnauti:

<...> sistemos *a p t a r n a v i m o* (=priežiūros) paslaugos (1462);

ilgaamžis:

pleištinės spynos <...> *i l g a a m ž ė s* (=patvarios) (195).

užpildai turi didelę įtaką <...> (betono) *i l g a a m ž i š k u m u i* (=patvarumui) (549);

išduoti:

Rangovas turi <...> *i š d u o t i* (=skirti) visiems užduotis (1107);

kažkuris:

Jei *k a ž k u r i o s* (=kurios nors) gegnės yra pjaunamos platesniam langui įdėti, sutvirtinamieji skersiniai turi būti įrengti toliau <...> (994);

nutolti:

Jėgos visada yra *t a m t i k r u a t s t u m u n u t o l u s i o s* (=yra tam tikru atstumu) nuo elemento centrinės ašies (487);

Kanalai būna *n u t o l ė* (=yra) ne mažiau kaip 25 mm atstumu (498);

paduoti:

<...> *p a d u o d a m o* (=tiekiamo) betono tūris (103);

prailginti:

P r a i l g i n t i naudojimo laiką (=Pailginti naudojimo trukmę) (238);

prasmė:

Montavimo darbai technologine *p r a s m e* (=požiūriu) vykdomi nuosekliai (1108);

susidėti:

Skerspjuvio perimamas momentas *s u s i d ė d a* (=sudarytas) iš <...> momentų (567);

Dvisieniai apšiltinti dūmtraukiai *s u s i d ė d a* (=sudaryti) iš dviejų <...> vamzdžių (470);

vieningas:

Nėra *v i e n i n g o s* (=bendros, vienos) nuomonės <...> (566).

Reikėtų paminėti, kad ne visuose *Žinyno* straipsniuose vartojami šie semantizmai ir vertalai: vienų straipsnių kalba taisyklingesnė, kitų – prastesnė. Taisant tokios apimties leidinius redaktoriams reikėtų bendradarbiauti vieniems su kitais, kad skaitytojai nemanytų, jog abu raškos variantai, t. y. taisyklingasis ir netaisyklingasis, gali būti vartojami sinonimiškai, ir kad *Žinyno* klaidos nepereitų į jų vartoseną.

Nepriimtini padalyvio vartosenos atvejai

Gana gausų pluoštą sudaro padalyvio klaidos.

Nereikėtų vartoti padalyvio, kai jo valdomas subjektas ar objektas sutampa su pagrindinio veiksmo subjektu ar objektu, pvz.:

A t l e n k u s a r m a t ū r ą į v i r š ū j i (=Į viršų atlenkta armatūra) labai pagerina atraminio įstrižojo pjūvio darbą (510).

P r o j e k t u o j a n t a t r a m i n i u s s t a t i n i u s r e i k ė t ū s k i r t i j u o s (=Projektuojamus atraminius statinius reikėtų skirti juos) į tris pagrindinius tipus (104).

A p d o r o j a n t n e n d r e s a u t o k l a v u o s e <...>, jų stiebai (=Autoklavuose apdorojamų nendrių stiebai) suyra (292).

Nederėtų pamiršti, kad padalyvis nevarotinas, kai sakinio tas pats veikėjas atlieka ir pagrindinį (reiškiamą tariniu), ir šalutinį (reiškiamą aplinkybe) veiksmą:

T e i g i a n t (=Teigdami), kad kompensacinio oro angų efektyvusis paviršiaus plotas <...> tapatus šalinamų angų paviršiaus plotui <...>, formulę perrašome (1076). Apskaičiavę armatūrą, patiksliname lenkimo momento reikšmę <...>, į v e r t i n a n t (=įvertindami) antrosios eilės efektą, ir *n a u j a i* (iš naujo) apskaičiuojame reikiamą armatūros kiekį (494).

Netinkamo linksnių valdymo atvejai

Dažniausiai *Žinyne* netinkamai valdomi vardininko, naudininko, galininko, įnagininko linksniai. Štai keletas pavyzdžių.

Vardininkas:

P l y š i a i i r d e f e k t a i (=plyšių ir defektų) betoninėse ir gelžbetoninėse konstrukcijose atsiranda ne tik dėl veikiančių apkrovų <...> (1460).

N u o s ė d ž i a i (=nuosėdžių) gali rasti dėl inžinerinių-geologinių sąlygų ypatumų <...> (143).

Naudininkas:

Mediena užsidega ir nesant t i e s i o g i n i a m u g n i e s p o v e i k i u i (=tiesioginio ugnies poveikio) (432).

<...> programinė įranga FDS yra vienas tiksliausių ir sudėtingiausių š i a n d i e n a i (=šiuo metu) viešai prieinamų i n s t r u m e n t ū (=priemonių) <...> (1048).

Galininkas:

Poliai naudojami <...> mažinti labai apkrautų statinių n u o s ė d ž i u s (=nuosėdžiams) <...> (98).

Tikrinant srautinio i n j e k t a v i m o (=injekavimo) polių laikomąją galią, pirmiausia reikėtų patikrinti, ar polio medžiagos stiprio ir skerspjuvio ploto pakanka atlaikyti p r o j e k t i n e s a p k r o v a s (=projektinėms apkrovoms) (150).

Ši dvisienių dūmtraukių sistema skirta privertine trauka (P1) šalinti d e g i m o p r o d u k t u s (=degimo produktams) iš kondensacinių katilų <...> (472).

Klausos o r g a n u s (=organams) greičiausiai pakenkia aukštojo dažnio (per 4000 Hz) triukšmas <...> (305).

Įnagininkas:

Pastaruoju metu dažnai pamirštami dvejetainiai linksniai. A. Paulauskienės nuomone, būtina saugoti lietuvių kalbos dvejetainius linksnius „dėl stabilumo, vartojimo tradicijos ir dar dėl to, kad natūralių jų nykimą, kuris turi būti labai lėtas, spartina svetimų kalbų įtaka“ (Paulauskienė 2001: 185). Taigi reikia taisyti tokius sakinius:

Sukalus 3–5 tokius pat polius tomis pat sąlygomis, išvedamas atsako vidurkis, kuris turėtų būti kalimo k o n t r o l i n i u r o d i k l i u (=kontrolinis rodiklis) (102).

Sukimo momento dydis, pasiekus reikiamą gylių, turėtų būti k o n t r o l i n i u r o d i k l i u

(=kontrolinis rodiklis) visame lauke ar jo dalyje, jei penetracijos rodikliai skirtingi (103).

Stiliaus trūkumai

Minčių raiška mokslo kalboje turi paklusti mokslinio stiliaus dėsniams. Vertinant *Žinyną* stiliaus požiūriu, galima pastebėti, kad ne visada laikomasi aiškumo, glaustumo, logiškumo ir neutralumo reikalavimų, kurie būtini moksliniam tekstui.

Vienas dažniausiai pasitaikančių stiliaus trūkumų – kalbos glaustumo pažeidimas. Pertekliškai dažniausiai vartojami žodžiai *esamas, supantis, tarpusavyje, turimas*:

Įrengus visus polius, daromas rostverkas, per kurį esamo pamato (=pamato) apkrovos perduodamos į polius (149).

Gana sudėtinga surašyti ir išnagrinėti visas esamas (=visas) „Knauf“ sistemas <...> (114).

Dalinė projekto ekspertizė – <...> tam tikros projekto dalies įvertinimas, patikrinant, kaip projekto dalies sprendiniai atitinka esminius statinio reikalavimus, kitus statybos teisės aktų nustatytus reikalavimus ir šių sprendinių tarpusavių ryšį (=ryšį) su kitų projekto dalių sprendiniais (55).

Parenkant skaičiuotines arba charakteristines laisvojo ir požeminio vandens lygio kitimo vertes, reikia remtis vietovės, kurioje bus statoma atraminė siena, turima informacija (=informacija apie vietovę, kurioje bus statoma atraminė siena) (114).

Kartojama ta pati informacija:

<...> todėl čia bandoma pateikti pagrindines ir esmines (=pagrindines/esmines) (sistemas) (329).

<...> todėl kol kas ši programinė įranga naudojama tik pavieniais atvejais ir nėra plačiai taikoma (=naudojama tik pavieniais atvejais/nėra plačiai taikoma) (1076).

Žinyne piknaudžiaujama žodžiu naudoti:

Gyvenamuosiuose namuose dažniausiai naudojamos malkos, tačiau naudojamos ir akmens

anglys bei koksas (=Gyvenamieji namai dažniausiai šildomi malkomis, rečiau – akmens anglimis bei koku) (407).

Šiuo atveju matomas ne tik nereikalingas žodžio kartojimas, bet ir tikslumo trūkumas.

Skaitytojas gaišta laiką ne tik skaitydamas netikslingą ar pasikartojančią informaciją, bet ir tuomet, kai sakiniai suformuluoti dviprasmiškai ar yra išvis nesuprantami, pvz.:

Ypač neigiamą įtaką betoninių konstrukcijų paviršiaus išvaizdai turi klojininių paviršiaus defektai ir jų paruošimas (517).

Pagrindiniai priešdūminio vėdinimo sistemos tikslai: užtikrinti saugias sąlygas žmonių evakuacijai, palengvinti ugniagesių patekimą iki gaisro židinio <...> (1075).

Šiurkštesnis užpildas didina darbo našumą ir tankinimą (136).

Kaip jau buvo galima pastebėti, veiksmažodinių priesagos -imas daiktavardžių vartosenos klaidų pasitaiko gana dažnai. Šios priesagos reikšmės nesuvokimas (šie abstraktai vartotojų klaidingai priskiriami konkrečiųjų daiktavardžių kategorijai) lemia ir stiliaus trūkumus.

Stilių sąveikos trūkumai – taip pat dažna Žinyno tekstų yda. Autoriai (ir redaktoriai) kartais nejaučia stilistinio žodžių atspalvio, taip leidinio straipsniuose atsiranda buitinės kalbos žodžių ir posakių:

Sudarant stebėjimų programą statiniams <...> reikia atsižvelgti į galimybę sunktis vandeniui ar pakeisti nusistovėjusią požeminio vandens tėkmę, ypač jei turime reikalą su smulkiagrūdžiais gruntais (=susiduriame su stambiagrūdžiais gruntais) (127).

Kai kalbama apie polio laikomąją galią, turima galvoje (=vertinama) polio pagrindo laikomoji galia, bet ne paties polio kaip statinio struktūrinio elemento (98).

Žodis *byloti* dažniau vartojamas šnekamojoje kalboje, bet laikomas archaizmu, todėl mokslo tekstuose, kuriuose kalbama apie statybos realijas, jis nelabai tinka:

Apie tai byloja (=Tai rodo) duomenys, pateikti ir 3 ir 4 pav., ir jų lyginimas su (5) ir su (6) sąlygomis (531).

Patirtis *byloja* (=rodo), kad daugeliu atvejų pagrindo po pastato pamatais stiprumo pakanka, ir pamatus galima apkrauti didesne apkrova (143).

Mokslinio stiliaus griežtumą nulemia turinys, be abejo, ir tikslas – sisteminti ir perteikti informaciją taip, kad ji būtų skaitytojų adekvačiai suprata. Studentų teigimu, mokslo tekstai ir taip yra gana sudėtingi, netinkama raiška juos padaro dar sunkiau suprantamus.

Aptariamas žinynas išleistas jau antrą kartą, tikėtina, kad ir šis, 2009 m., leidimas bus pakartotas. Taigi kalbos redaktoriams reikėtų atkreipti dėmesį į kalbos vienetų vartojimo nuoseklumą ir sutaptį su normomis. Toks žinynas aktualus ne tik dalykiniu, bet ir kalbiniu požiūriu. Taisyklinga kalba parašyta mokslo literatūra padeda pedagogams atsakyti mokymo iš klaidų praktikos ir prisideda prie norminės, sklandžios vartotojų kalbos įgūdžių formavimo. J. Lotmano teigimu, „patys kultūros atstovai į tekstus (t. y. rašytinę kalbą) žiūri kaip į neabejotinai teisingus pranešimus“ (Lotman 2004: 27).

Literatūra

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. 1993. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Gaivenis, K. 2002. *Lietuvių terminologija: teorijos tvarkybos metmenys*. Vilnius: LKI leidykla.

Lotman, J. 2004. *Kultūros semiotika*: straipsnių rinktinė. Vilnius: Baltos lankos.

Pastatų konstruktoriaus ir statybininko žinynas. 2009. Kaunas: Naujasis lankas.

Paulauskienė, A. 2001. *Kalbos kultūra*. Kaunas: Technologija.

Rutkienė, L. 2010. „Kai kurių statybos terminų vartoseną: teorijos ir praktikos neatitiktis“, *Santalka: Filologija, Edukologija* 18(2): 93–111. doi:10.3846/coactivity.2010.19

Statybos terminų žodynas. Parengė A. Kudzys, A. Rošinas, B. Kudzienė. 2002. Vilnius: Lietuvos mokslo.

Župerka, K. 2001. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

THE OVERVIEW OF MANUAL FOR BUILDING DESIGNERS AND CONSTRUCTORS

Lina Rutkienė

The review analyses the language of the Manual for Building Designers and Constructors (2009). It identifies and scrutinizes mistakes of lexis, syntax, and style, since such mistakes are the most common in the publication analysed. A closer look to this manual was encouraged by the survey carried out in 2010 that interviewed students of the VGTU Faculty of Construction and employees in the construction sector. The said survey results showed that the Manual for Building Designers and Constructors is one of the most popular publications both among the students of the Construction faculty and construction sector employees. The current review attempts to draw the attention of editors and scientific authors to the necessity to comply with codification, since scientific literature written in the correct language, firstly, encourages pedagogues to abandon the practice of learning from one's mistakes, and, secondly, it contributes to the formation of the skills of fluent and normative usage of language.

Keywords: codification, semantisms, style, terms, improper translations.

Įteikta 2010-11-18; priimta 2011-03-17